

uvist hvorfor, *rævehale* Agersø, NSjælland, ØMøn og *ræverumpe* NSjælland (Snostrup), *sno-geblomst* Agersø, Odsherred, ØMøn, *skurvrumpe* ved Frederiksværk o. 1870ff og *skruburt* Røsnæs o. 1920, også til andre grove ukrudtsplanter; *prinsesselys* Stevns, SSjælland; *klåkunta* Bornholm, af skånsk oprindelse, angående forleddet, se kartebole s. 210, efterleddet hentyder til blomstens lighed med vulva.

Svenskere og *blå husarer* Sjælland o. 1870ff, ØMøn – blomsterfarven er associeret med blå uniform; iflg. traditionen skal denne plante (eller oksetunge, s. 78) være kommet til Danmark med de svenske tropper 1658–59: De høje græsmarker bærer en skov af blå slangehoved og gule kongelys, svenske farver på mager bund *Sophus Bauditz* 1896 (2); de svenske husarer er stolte og stilige. . . og når de i tusindvis og atter tusindvis drager blomstrende over Nordsjællands sandede bakker, er det en sådan pragtudfoldelse, en sådan festivitas, som kun vore svenske brødre er i stand til at præstere. Alle disse lyseblå blomsterklaser, al denne tindrende himmelblå pragt med sin rødviolette tone af solnedgangens glans, det er noget så charmant, så festligt, at vi danske slet ikke kan stable os op til noget lignende, det må vi lade svenskerne om. . . pragten er så strålende, så lysende af triumf, at han [landmanden] glemmer sit tab og sin landmandsære og glæder sig over sine fine husarer – thi bønderne lever dog heller ikke af brød alene *Jens K. Jørgensen* og *K. Hee Andersen*. *Husarer, skånske husarer, tyskere* og *prøjsere* MSjælland, *svenske husarer* NSjælland, *Ålborgeggen, svensk tidsel* og *svensk blåurt* NVSjælland. (4).

LITTERATUR: (1) 94 55,1960,348 (2) 51b 171; (3) 462 107; (4) 689 1,514–16.

ANVENDELSE

Anbefales til dyrkning i haver og som bifoderplante om staderne (1). Stænglerne skal farve olivengrønt (1806; 2), planten farver gult (3). Et dekott («møllerte») af den tørrede urt anvendes til salve på betændt koyver (Vendsyssel; 4).

LITTERATUR (1) 739 2,52; (2) 398 1806,182; (3) 946 8; (4) 107 1948.

Hjulkrone, *Borago officinalis*

Kraftig 25–50 cm høj stivhåret plante med bredt ægformede blade og juni–oktober store himmelblå, i midten hvide blomster. Stammer fra Mid-

delhavsegne; hist og her forvildet fra dyrkning som læge- og bifoder- eller køkkenplante. 1648: sås i havebede eller under træerne, ved gårder og plankeværker, hvorefter den selv formerer sig (1). Blev o. 1800 alm. dyrket som prydblade og anbefales til plantning omkring bistader (2). *Hjulkrone* 1851ff, navnet konstrueret; *borage* o. 1300–1840, *boras* 1534ff. *Evablomst* Fyn o. 1868 uvist hvorfor, *agurkeurt* 1878ff, bladene anvendt til syltede agurker; *lyseblomst* og *sørgeblomst* Thy (1919): støvknappernes kegle er omgivet af den blå krone som et stearinlys af holderen, og blomsterne nikker »bedrøvet« (3).

LITTERATUR: (1) 697 32; (2) 739 2,1800,48; 398 1806,180; (3) 689 1,199f.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrift o. 1300 (1): indtages mod hjertesmerter, drikket med vin gør den glad, afkog med honning drikkes for sygdomme i lunger, bryst og strube.

Christiern Pedersen 1533: for »hjertesorg og ve«, »hvis hjertet hæver« skal man spise bladene i salat, kål eller som pålæg, blomsterne indtages med vin eller spises fastende (25a–b), plantens saft blandet med afkog i honning af blade og blomster tages mod gulsot (37b).

Henrik Smid 1546ff (2): det oplyses (men fejlagtigt), at »denne urt er de gamle lægers rette *buglossa*« – navnet gjaldt først oksetunge (s. 78), som følge af misforståelsen blev mange af dens lægekraefter tillagt hjulkronen. Kålret af planten og spinat er sund for syge og skrøbelige folk, de skal desuden komme blomsterne i deres drik »så de lettere kan få læskelse på deres sorg og pine«. Destilleret vand af blomsterne hjælper for malaria, asken af den brændte urt blandet med honning er god til mundskylning for ondt i halsen, tungen og tandkødet. Blomsterne syltet med sukker styrker hjertet og har samme lægekraefter som oksetungesukker.

Også i Simon Paullis *Flora danica* 1648, 32 hedder det, at hjulkronen læger som oksetunge.

Planten er bestanddel af Hans Christensen Bartskærs »aqua vitæ« 1596 (3). Urten anføres i farmakopeen 1772. Den blev af fortidens læger anbefalet især som hjertestyrkende (1806; 4), en te af blomsterne kan drikkes for hjerteonde (o. 1820; 5) og brystmerter (6). Anvendes nu som beroligende middel (7).

LITTERATUR: (1) 343 63; (2) 841 1577,31,117; (3) 747 128; (4) 398 1806,180; (5) 488 o 138; (6) 280 7/7 1927; (7) 599b 1,168.

I HUSHOLDNINGEN

Nogle blander blomsterne i salat, »hvilke ikke alene med deres liflige farve giver salaten en smuk pynt, men også er meget sunde« (1648; 1). Unge blade og blomsterne spises som salat (o. 1800; 2), sidstnævnte bruges til at pynte salafade med (1835; 3). Bladene anvendes nu til krydring af salater (f.eks. agurkesalat) og i stedet for spinat, blomsterne som spiseligt pynt på salater o.a. færdige retter (4).

LITTERATUR: (1) 697 32; (2) 739 2,1800,48; 398 1806,180 og 1821,217; (3) 352 1,190; (4) 895 33; 107.

Jernurt, *Verbena officinalis*

30–60 cm høj stiv, firkantet stængel, oventil ofte uregelmæssigt gaffelgrenet med modsatte, fjerfligede blade og juni–september små blegrøde eller lilla blomster i lange tynde aks. Meget sjælden ved gårder og veje nær landsbyer i landets sydlige del; 1648: mange dyrker den [som lægeplante] i haven (1). Rester er påvist i en udgravning af det middelalderlige København (2). *Jernurt* o. 1300ff (yearn yrt, iærnyrt), navnet givet fordi planten har sej rustrød stængel og man mente den kunne læge stiksår eller gøre usårlig. *Hovedurt* 1648–1794, anvendt mod hovedpine, sml. mandstro bd. 3. *Brudeurt* og *gesandturt* o. 1700, *sendterurt* o. 1700, 1848 – måske fordi man i gammel tid »brugte den til kroner for herolder, når man sendte dem til at bebude fred efter krig« (1797) jf. *majurt* o. 1700 og *kranseurt* 1759, 1764, hermed smykkede man andre o.a., krans af jernurt blev lagt om patientens hoved (o. 1300, se nedenfor) (3).

LITTERATUR: (1) 697 371; (2) 778b 142; (3) 689 2,789f.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): drikkes med vin for gulsot og som modgift, på giftige bid lægges planten knust med vin; saften eller dekokt af den friske urt kan bruges til skylning af sår i munden, den knuste urt som omslag på friske sår, rødder og tre blade knust og blandet med vand eller vinafkog af fire rødder og fire blade drikkes mod malaria. Knust og blandet med fedt hjælper den for udvækst i øre; dekokt af jernurt, røllike og betonie drikkes mod blæresten. Planten hjælper for alle sygdomme. Krans af jernurt på patientens hoved gør ham hurtigt